

Hoofdstuk 1

ALGEMENE INLEIDING

1.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft het algemene kader weer, waarin het onderwerp bedrijfseconomie in dit boek wordt geplaatst.

De belangrijkste leerdoelen van dit hoofdstuk zijn:

- *een algemeen beeld krijgen van economie in het algemeen en bedrijfseconomie in het bijzonder;*
- *inzicht krijgen in het belang en de rol van bedrijfseconomie in het gehele economische proces van ondernemingen;*
- *een beeld krijgen van de Nederlandse bedrijfssectoren waar de bedrijfseconomie zich op kan richten;*
- *kunnen omgaan met een aantal belangrijke micro-economische basisprincipes.*

Bedrijfseconomie is een onderdeel van het brede terrein van de economische wetenschap. Om die reden begint dit hoofdstuk met een paragraaf over de oorsprong van economie. Allereerst komen de definiëring en het ontstaan van economie als wetenschap kort aan bod. Vervolgens wordt een aantal deelterreinen van economie beschouwd. Een van die deelterreinen is bedrijfseconomie.

Dan wordt de essentiële stap gemaakt naar de rol die bedrijfseconomie in een organisatie speelt, wat in principe het belangrijkste onderdeel is van dit hoofdstuk. De gehele economische kringloop geven we weer, van grondstoffen naar productie en verkoop tot de consumenten.

Daarna worden de belangrijke sectoren en disciplines van de bedrijfseconomie beschreven volgens een algemene indeling. Tevens geven we aan wat het belang van bedrijfseconomie is.

Het theoretisch gedeelte van dit hoofdstuk sluiten we af met een aantal micro-economische principes, die van invloed zijn op bedrijfseconomische processen; de belangrijkste daarvan zijn het principe van 'vraag en aanbod' en het fenomeen 'prijselasticiteit'.

1.2 Definitie en oorsprong economie

Definitie

Het woord 'economie' is afkomstig van het Griekse woord *oikonomia* (= huisbestier). Economie is een sociale wetenschap en heeft als onderwerp het menselijk streven naar maximale welvaart die verworven wordt met behulp van schaarse middelen. Waar deze definitie feitelijk op neerkomt, is dat het in de economie gaat om de verdeling van schaarse goederen en diensten, en dan vooral om de wetmatigheden die een rol spelen bij die verdeling. Een ander woord voor economie is staathuishoudkunde.

Belangrijke grondleggers en ontwikkeling

Een van de grondleggers van de economische wetenschap is de Schotse filosoof Adam Smith (1723-1790). Zijn werk *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776), dat handelt over de aard en oorzaak van de welvaart, wordt gezien als het begin van de economie als wetenschappelijke discipline. Vele anderen hebben zijn werk voortgezet. Echter, in 1705 beschreef John Law in zijn 'Water-Diamanten'-theorie al het systeem van vraag en aanbod op de markt.

Een zeer belangrijke gebeurtenis in de geschiedenis van de economie was uiteraard de industriële revolutie. Deze revolutie vond plaats in de jaren 1780-1850. Door technologische vooruitgang kon de productie van goederen en diensten anders worden ingericht en enorm groeien. De ontwikkelingen hadden een grote invloed op de verdeling van vooral schaarse goederen (grondstoffen) en daarmee op de economische processen op zowel nationaal als internationaal niveau.

De Brit John Maynard Keynes (1883-1946) schreef een baanbrekend boek: *General Theory of Employment, Interest and Money* (1936). Keynes bepleitte, in tegenstelling tot Smith en Law, een actieve rol van de overheid bij het reguleren van nationale en internationale economie. Hij is daarmee een van de vaders van de welvaartsstaat gebleken.

In de jaren tachtig was de Amerikaanse monetarist Milton Friedman (1912-2006) actief, die veel nadruk legt op de rol van geld in de economie en op hoe overheden omgaan met het maken van geld en rentebeleid. Hij schreef *Capitalism and Freedom*, waarin hij pleit voor een nachtwakersstaat. In deze staatsvorm verzorgt de overheid nog slechts de veiligheid van de burgers en bedrijven en dient ze zich verder nergens meer mee te bemoeien.

Economische organisatievormen

Er zijn verschillende manieren om de staatshuishouding en het productieproces te organiseren. De belangrijkste vormen zijn:

- centraal geleide of planeconomie, die in praktijk is gebracht door het communisme; dit houdt in dat alleen de staat goederen en diensten kan aanbieden, waardoor er geen marktmechanisme is;

- vrijmarkteconomie of kapitalisme, dat in zijn pure vorm voorkwam in de beginfase van de industriële revolutie; private ondernemingen bepalen het mechanisme van vraag en aanbod;
- gemengde economie, die nu min of meer in praktijk wordt gebracht in alle ontwikkelde landen op de wereld; elementen van het kapitalisme en het socialisme worden samengevoegd, maar de wetten van de vrije markt overheersen.

De ene samenleving zal meer het karakter vertonen van een centraal geleide economie (Cuba of Noord-Korea), terwijl de andere samenleving meer weg heeft van een vrijmarkteconomie (voorheen Amerika). De meeste westerse samenlevingen kennen een vorm van gemengde economie met een nadruk op het vrijmarktmodel.

Deelterreinen

In het brede terrein van de economische wetenschap is een aantal deelterreinen te onderscheiden. In dit boek worden vooral de volgende twee deelterreinen behandeld:

- algemene economie;
- bedrijfseconomie.

Deze twee terreinen zullen in de volgende paragrafen worden uitgewerkt.

1.3 Algemene economie

Algemene economie houdt zich bezig met de economie in samenhang met de maatschappij. Een maatschappij zit vol economische aspecten die invloed hebben op het functioneren van die maatschappij. Het draait daarbij vooral om het voorzien van schaarse goederen en diensten die de mens op verschillende manieren kan gebruiken.

Hier moet meteen worden gezegd dat schaarste in economische zin niet betekent dat het betreffende product zeldzaam is. In de economie betekent schaars dat er voor het goed productiemiddelen moeten worden opgeofferd om in een behoefte te voorzien. Die productiemiddelen kunnen ook voor andere goederen worden gebruikt, waarmee weer andere behoeften zouden kunnen worden bevredigd. Opoffering geeft een onomkeerbaarheid aan, zodat er bij de productie van schaarse goederen altijd keuzes moeten worden gemaakt waardoor andere mogelijkheden tot behoeftebevrediging worden uitgesloten.

Binnen het vakgebied van de algemene economie zijn er verschillende deelterreinen te onderscheiden, waarvan de belangrijkste zijn:

- macro-economie;
- meso-economie en micro-economie;
- internationale economische betrekkingen;

- monetaire economie;
- openbare financiën;
- media en economie.

Macro-economie

De macro-economie beoogt de verschillende geaggregeerde (opgetelde) grootheden in de volkshuishouding vast te stellen en hun ontwikkeling verklaren. Enkele belangrijke grootheden in de macro-economie zijn: het nationaal inkomen, de werkgelegenheid, de betalingsbalans, de consumptie, de investeringen en de overheidsbestedingen. In de macro-economie wordt nagegaan hoe deze grootheden zich in het verleden hebben ontwikkeld en hoe ze zich in de toekomst zullen ontwikkelen. Van groot belang hierbij is inzicht in de conjunctuur, het ondernemersklimaat, de productiecapaciteit en de hoogte van de wisselkoersen.

Op basis van de relaties tussen economische sectoren zoals productiehuishoudingen, consumptiehuishoudingen, overheid en buitenland tracht de macro-economie inzicht te verschaffen in toekomstige ontwikkelingen. Vooral de groei van het nationaal inkomen heeft de aandacht van economen en politici.

Meso- en micro-economie

De meso-economie bestudeert hoe economische processen zich voltrekken binnen bepaalde markten of bedrijfstakken. Het concurrentieveld en de economische activiteiten van elke speler (overheid, bedrijf of consument) op een bepaalde markt tezamen vormen het gebied van de meso-economie.

De micro-economie houdt zich bezig met gedragingen van individuele economische agenten. Hierbij kan het gaan om gezinnen of bedrijven, maar eveneens om politici of belangengroepen. In deze tak van economie staan vraag en aanbod centraal. Vraag en aanbod komen samen op de markt, waar via het prijsmechanisme een prijs tot stand komt. Prijzen beïnvloeden de gedragingen van personen. De micro-economie probeert te verklaren in welke mate de prijs invloed heeft op het aan- en verkoopgedrag. Hiervoor zijn elasticiteiten erg belangrijk.

De micro-economie is deels een theoretische exercitie waarbij het gaat om het vaststellen van elasticiteiten. Een voorbeeld daarvan is de prijselasticiteit van de vraag. Dit is een getal dat aangeeft met hoeveel procent de gevraagde hoeveelheid van een goed zal veranderen als de prijs van dat goed met een bepaald percentage verandert. Bijvoorbeeld: als de prijs van een iPad met 1% stijgt, met hoeveel procent zal dan de gevraagde hoeveelheid van iPads dalen? Deze daling kan aan de hand van elasticiteiten berekend worden. Aan de andere kant wordt binnen de micro-economie ook sterk gekeken naar hoe de economische bedrijfshuishouding van de verschillende spelers in elkaar steekt. Dit laatste onderwerp behandelen wij ook in dit boek, dat immers gaat over de bedrijfseconomische processen binnen organisaties die onderdeel zijn van de totale maatschappij (macro- en meso-economie).

Internationale economische betrekkingen (IEB)

Dit onderdeel van de economie kent twee poten: de reële sfeer en de monetaire sfeer. In de reële sfeer gaat het om de bestudering van internationale goederen- en dienstenstromen. Een mogelijke verklaringsgrond voor die stromen ligt bijvoorbeeld in het feit dat landen verschillende import- en exportbepalingen hebben. Een andere bron is gelegen in onvolledige mededinging tussen bedrijven. Bedrijven met een grotere afzetmarkt kunnen goedkoper produceren en dus exporteren. De monetaire sfeer bestudeert de geldstromen tussen landen. Hierbij komen zaken aan de orde als betalingsbalans, wisselkoersen en kapitaalstromen.

Monetaire economie

Monetaire economie houdt zich bezig met het verschijnsel geld en de rol van banken in de economie. De omvang van de kredietverlening en de hoogte van de rente zijn variabelen die men vanuit de monetaire economie tracht te verklaren.

Openbare financiën

Openbare financiën houdt zich bezig met de inkomsten en de uitgaven van de overheid. De effecten van belastingen en overheidsuitgaven op de economie worden in kaart gebracht. Ook denkt men na over de vraag wat bij de taken van de overheid hoort en wat niet. Vragen rond bijvoorbeeld privatisering en het profijt-beginsel komen bij openbare financiën aan de orde.

Media en economie

De Nederlandse media publiceren vaak artikelen over economie. Een voorbeeld staat hieronder, uitgebracht door het ANP (Algemeen Nederlands Persbureau). Het ANP levert nieuws aan kranten, omroepen, websites en tijdschriften, maar ook aan bedrijven, instellingen en overheden. Het heeft een betrouwbare reputatie.

Interventie G7 om yen te drukken

Japan heeft vrijdag miljarden dollars gekocht om de stijgende yen een halt toe te roepen. Andere leden van de G7 zullen volgen, waarmee het de eerste gezamenlijke valuta-interventie wordt sinds 1999.

Het ingrijpen werd donderdag al verwacht, nadat de Japanse munt woensdag een recordhoogte bereikte ten opzichte van de dollar.

Volgens Reuters heeft de Japanse centrale bank vrijdag voor \$ 25 mrd aan dollars gekocht. De dollar steeg met 3% na de ingreep, tot 81,75 yen.

Woensdag bereikte de dollar de laagste stand ooit ten opzichte van de yen. De munt daalde tot 76,25 yen, het laagste niveau sinds 1995, toen Japan getroffen werd door de aardbeving in Kobe.

G7-verklaring

De ingreep van Japan volgde kort nadat de G7 met een verklaring kwam waarin steun uitgesproken werd voor het door een aardbeving getroffen Japan. De verwachting is dat de Fed en de Europese Centrale Bank na Japan zullen overgaan tot valuta-interventie.

Het is voor het eerst sinds 1999 dat de G7-leden overgaan tot een gezamenlijke valuta-interventie. Toen moest een gezamenlijke actie de euro ondersteunen.

De valuta-interventie volgde vlak voor opening van de beurs in Japan. De Nikkei-index sloot vrijdag 2,7% hoger. Over de gehele week verloor de index ongeveer 10%.

Nieuwe geldinjectie

Vrijdag injecteerde de centrale bank van Japan nog eens 3 biljoen yen (€ 26 mrd) in het financiële systeem van het land. Sinds maandag heeft de centrale bank van Japan in totaal 37 biljoen yen in de banken gepompt, met als doel de stabiliteit van het financiële systeem te verbeteren na de aardbeving en de problemen bij de kerncentrales in het land.

Bron: ANP, 18 maart 2011

Alle dagbladen hebben aparte secties over de economische situatie van het land. Er zijn zelfs in economie gespecialiseerde dagbladen, zoals het *FD (Financieele Dagblad)*. Daarnaast zijn er diverse week- en maandbladen die informatie bieden over de nationale en internationale economie.

De overheid verschaft ook informatie over economische onderwerpen, bijvoorbeeld via het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

1.4 Bedrijfseconomie

Bedrijfseconomie is een aspect van de economie dat de bedrijfshuishouding en de relaties tussen bedrijven bestudeert en is daarmee onderdeel van het deelterrein micro-economie uit de vorige paragraaf. Het is het raakvlak tussen bedrijfskunde en economie. Bedrijfseconomie is de economische kant van de bedrijfskunde: de bedrijfseconoom wil een goed en volledig beeld schetsen van de financiële toestand (gezondheid) van een bedrijf.

Het centrale punt van onderzoek is de onderneming, waarbij een onderneming een organisatie is die als doel heeft bepaalde producten te leveren. In de bedrijfseconomische benadering van de onderneming staan twee onderwerpen centraal:

1. de interne bedrijfshuishouding;
2. de relaties van het bedrijf met zijn omgeving.

In lijn met deze twee onderwerpen bespreken we hier ook het begrip 'management control'.

Interne bedrijfshuishouding

De bedrijfshuishouding of -administratie legt alle afspraken en verplichtingen vast die er zijn om het bedrijf lopend te houden. Het is breder dan alleen de financiële administratie, hoewel het begrip vaak in de beperkte zin wordt gebruikt.

In de financiële administratie legt het bedrijf zijn financiële positie vast. Uit de financiële administratie wordt de jaarrekening opgemaakt op basis van internationale en nationale wet- en regelgeving. Dit is het financiële deel van het jaarrapport. De jaarrekening omvat de balans en de winst- en verliesrekening. Eventueel (voor grote ondernemingen verplicht) wordt er een kasstroomoverzicht (cashflow) bij geleverd. Dit is vooral het geval bij grote, internationaal opererende bedrijven.

Daarnaast gebruikt men de financiële administratie voor managementrapportage (management accounting). Dat zijn frequentere verslagen van de boekhouding die vooral de ontwikkeling van het bedrijf op een aantal kernpunten weergeven. Deze overzichten worden gebruikt voor het sturen van het bedrijf, voor het vormgeven van de bedrijfsstrategie en het nemen van economische beleidsbeslissingen.

Naast de financiële huishouding zijn er nog andere huishoudingen binnen een bedrijf, zoals de goederenhuishouding, die voornamelijk in de logistiek een centrale rol speelt, of de personele huishouding, die uiteraard de personele invulling betreft.

Relaties met de omgeving

De relatie tussen bedrijfseconomie en de omgeving komt naar voren in de geldstromen tussen bedrijven onderling. Die stromen worden aan de ene kant bepaald door inkoop en verkoop; ofwel de inkomende stroom van diensten en goederen en de uitgaande stroom van diensten en goederen. Onderlinge relaties vertalen zich dan in transacties en de financiële afhandeling daarvan via financiële instellingen, zoals banken. Een voorbeeld: een groenteboer koopt groenten in (inkomende goederen) om ze in zijn winkel te kunnen verkopen aan klanten (uitgaande goederen). Deze klanten betalen geld voor de groenten en dat geld stort de groenteboer uiteindelijk op de bank. Mocht de groenteboer weer nieuwe groentevoorraad willen inkopen, dan kan hij die vervolgens betalen met het geld dat hij op de bank heeft gestort. Dit noemt men kasstroombeheer.

Het beheer van de kasstromen zoals hierboven aangegeven, wordt bij de grote bedrijven uitgevoerd door de treasury-afdeling. Het proces van kasstroombeheer is bekender onder de Engelse naam: cash management.

Een bedrijf moet ook goed letten op kostenbeheersing, om zo invloed te kunnen uitoefenen op zijn rendement of winst. Voorraadwaardering en kostenstructuren zijn daarbij belangrijke zaken.

Aan de andere kant heeft een bedrijf behoefte aan middelen/geld om het bedrijfsproces te financieren, de corporate finance. Dit is het terrein van de vermogensmarkt. Deze bestaat uit de geldmarkt (korter dan twee jaar) en de kapitaalmarkt (langer dan twee jaar).

Deze financieringsbehoefte ontstaat doorgaans bij het opstarten van een bedrijf, als er bedrijfsmiddelen of bijvoorbeeld nieuwe machines moeten worden aangeschaft.

Een bedrijf kan op verschillende manieren deze behoefte invullen, bijvoorbeeld door aandelen of obligaties uit te geven, of door geld bij een bank of bij een ander bedrijf te lenen.

Een nog niet genoemd aspect van de relaties met de omgeving is de relatie met de klant. Het doel is klanten te werven en te behouden die de producten/diensten van het bedrijf willen afnemen. Hierin spelen met name relatiebeheer en marketing een rol.

Management control

Om de interne bedrijfshuishouding en de relaties met de omgeving te kunnen 'besturen' of 'beheersen' is het begrip 'management control' ingevoerd. Management control is het beïnvloeden van ondernemers om de strategie van de onderneming uit te voeren. Het gaat daarbij om interne en externe factoren. Extern (buiten het bedrijf) worden de kansen en bedreigingen vastgesteld en intern worden er sterke en zwakke punten bepaald. Door hierop in te spelen met management control kunnen kansen worden benut en bedreigingen omzeild.

Vanuit de interne bedrijfshuishouding, de relaties met de omgeving en management control leggen we de link naar het vakgebied bedrijfseconomie. Daarbinnen zijn globaal vier deelterreinen te onderscheiden, die logischerwijs volgen uit bovenstaande onderwerpen:

- financiering;
- management accounting of interne verslaggeving;
- cost accounting;
- financial accounting of externe verslaggeving.

Deze onderwerpen vormen de leidraad van dit boek.

1.5 De rol van bedrijfseconomie

Om de rol van bedrijfseconomie in kaart te brengen is het zinvol te kijken naar het economisch proces dat zich in onze (Nederlandse) maatschappij afspeelt. Dit kan op twee manieren, vanuit een macro-economisch en vanuit een micro-economisch perspectief.

Het economisch handelen van een land, een organisatie of een consument is onderdeel van de economische kringloop. In Nederland gaat het dus om drie partijen: overheid, bedrijven en consumenten.

Daarnaast is het van belang te kijken naar de verschillende stadia van het transformatieproces: van grondstof naar productie, van productie naar groothandel, van groothandel naar retail (winkel) en van winkel naar consument. Deze schakels geven het werkveld van de bedrijfseconomie aan. Bedrijfseconomie bestudeert

immers naast de eigen bedrijfshuishouding, ook de relaties of processen tussen bedrijven.

Economische kringloop

De economische kringloop is een macro-economisch onderwerp en gaat over het economisch gedrag van mensen en organisaties op nationaal niveau.

Van de drie partijen – bedrijven, overheid en consumenten – zorgen de bedrijven voor het produceren en/of aanbieden van producten en diensten. De overheid zorgt voor een zekere regulering van de productie/het aanbieden van producten en diensten in de vorm van wet- en regelgeving. De overheid zorgt ook voor de infrastructuur van een land (wegen, riolering, enzovoort) om hun klanten (de burgers) te faciliteren bij de activiteiten die ze uitvoeren. De consumenten (in de economie vaker aangeduid met ‘gezinnen’) zorgen voor de productie en het verwerven van producten/diensten.

Drie belangrijke vraagstukken zijn daarbij van belang:

1. de totale hoeveelheid inkomen dat er gevormd wordt;
2. de manier waarop dat inkomen verdeeld wordt;
3. de verdeling van dat inkomen over de verschillende producten en diensten.

De consumenten werken bij de bedrijven en de overheid om geld te verdienen. Consumenten verrichten arbeid en worden daarvoor met geld (arbeidsloon) beloond. De consumenten kopen vervolgens met dit loon producten en diensten bij de bedrijven. Echter, niet al het geld wordt besteed aan consumptie: een deel van het loon zal worden gespaard bij een bank. Voor deze handeling krijgt de consument rente. De bank kan vervolgens het geld ter beschikking stellen aan bedrijven die het nodig hebben voor investeringen. De bedrijven zullen hiervoor rente moeten betalen aan de bank. De bedrijven bieden op hun beurt producten en diensten aan en vragen daarvoor uiteraard ook een financiële beloning.

Voor het faciliteren en reguleren van de Nederlandse economie verlangt de overheid geld in de vorm van belastingen van zowel consumenten als bedrijven. Dit zijn de inkomsten van de overheid.

In feite zijn er dus drie markten te onderscheiden: de arbeidsmarkt (consumenten en bedrijven en overheid), de kapitaalmarkt (aanbieders van geld) en de goederenmarkt (bedrijven en overheid).

Alle markten samen uitgedrukt in geld geven aan hoeveel inkomen er gevormd wordt in een bepaalde periode (doorgaans een jaar). Zie hiervoor figuur 1.1 op de volgende bladzijde.

In wezen hebben alle drie de partijen een relatie met elkaar. De arbeidsmarkt zorgt voor personeel voor zowel bedrijven als overheid. Tegelijkertijd betalen de consumenten belasting aan de overheid over het loon dat ze ontvangen van de bedrijven en organisaties waarvoor ze werken. De overheid zorgt in ruil voor die belastingen voor infrastructuur, regelgeving en naleving van de wetten. De bedrijven betalen